

AXLOQIY IDEAL NEGIZIDA SHAXS VA JAMIYAT MA'NAVIY TARAQQIYOTI

Raxmatova Yulduz Irgashevna

O'zMU Ijtimoiy fanlar fakulteti stajor o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20756581>

Annotatsiya. Mazkur tezisda axloqiy ideal tushunchasining shaxs kamoloti hamda jamiyat ma'naviy taraqqiyotidagi o'rni ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Axloqiy ideal inson xulq-atvorini ezgulik, adolat, mas'uliyat, vatanparvarlik va insonparvarlik kabi qadriyatlar asosida yo'naltiruvchi mezon sifatida talqin etiladi. Shuningdek, jamiyat taraqqiyotida ma'naviy muhit, milliy qadriyatlar va tarbiya institutlarining ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: axloqiy ideal, ma'naviy taraqqiyot, shaxs kamoloti, jamiyat, qadriyat, axloqiy tarbiya, insonparvarlik, milliy qadriyatlar.

Har qanday jamiyatning barqaror taraqqiyoti faqat iqtisodiy imkoniyatlar yoki texnik yutuqlar bilan emas, balki insonning ma'naviy qiyofasi, axloqiy pozitsiyasi va ijtimoiy mas'uliyati bilan ham belgilanadi. Shu ma'noda axloqiy ideal shaxs va jamiyat o'rtasidagi ma'naviy uyg'unlikni ta'minlovchi muhim falsafiy mezonlardan biridir. Ma'naviy ideal shaxs va jamiyat ma'naviyatini shakllantiruvchi, yo'naltiruvchi hamda uni ezgu ishlarga safarbar qiluvchi g'oya va namunalar majmui sifatida izohlanadi.¹

Axloqiy ideal insonning qanday bo'lishi kerakligi haqidagi tasavvurni ifodalab, uning hayotiy maqsadi, xulqiy tanlovi va ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. U shaxs ongida ezgulikni yovuzlikdan, adolatni adolatsizlikdan, mas'uliyatni loqaydlikdan ajratish mezonini shakllantiradi. Shu bois axloqiy ideal nafaqat individual fazilat, balki jamiyat ma'naviy taraqqiyotining ham zarur sharti hisoblanadi.

Axloqiy idealning negizida ezgulik, adolat, vijdon, burch, or-nomus, insonparvarlik va vatanparvarlik kabi qadriyatlar turadi. Axloqshunoslikda ezgulik inson faoliyatini baholovchi asosiy mezonlardan biri bo'lib, u axloqiy ideal bilan uzviy bog'liq holda talqin etiladi.² Demak, axloqiy ideal shaxsni o'z manfaatini jamiyat manfaatlari bilan uyg'unlashtirishga, xulq-atvorida ijobiy namunaga aylanishga undaydi.

Shaxs ma'naviy taraqqiyoti axloqiy idealni anglash, uni ichki e'tiqodga aylantirish va amaliy faoliyatda namoyon etish jarayonida yuzaga chiqadi. Inson yoshligidan oila, mahalla, ta'lim muassasasi va ijtimoiy muhit orqali muayyan qadriyatlarni o'zlashtiradi. Ma'naviyat asoslari bo'yicha tadqiqotlarda mahalla qadimdan ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va an'analar maskani sifatida qaralishi ta'kidlanadi.³ Bu esa axloqiy idealning shakllanishida ijtimoiy tarbiya institutlari muhim o'rin egallashini ko'rsatadi.

Axloqiy idealning jamiyat taraqqiyotidagi vazifasi shundaki, u ijtimoiy munosabatlarni insoniylik, hamjihatlik va mas'uliyat ruhida tartibga soladi. Jamiyat a'zolari ongida umumiy ma'naviy mezonlar shakllanmasa, taraqqiyot tashqi ko'rinishda bo'lishi mumkin, biroq ichki barqarorlik zaiflashadi. Shu sababli ijtimoiy idealni shakllantirishda shaxs va jamiyat manfaatlarining uyg'unligi alohida ahamiyatga ega.⁴

Milliy qadriyatlar axloqiy idealning tarixiy va madaniy poydevorini tashkil etadi. Ular xalqning turmush tarzi, urf-odatlar, ma'naviy tajribasi va ijtimoiy xotirasida mujassam bo'ladi.

¹ Ma'naviy ideal tushunchasi va uning shaxs hamda jamiyat ma'naviyatini yo'naltiruvchi vazifasi haqida qarang: Ma'naviy ideal // Oyina.uz, 2023.

² Sher A. *Axloqshunoslik*. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.

³ Hamdamova M. *Ma'naviyat asoslari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.

⁴ Ijtimoiy mo'ljal va ma'naviy ideal masalalari // [Yangi O'zbekiston, Yuz.uz](http://YangiO'zbekiston.Yuz.uz), 2023.

Shaxs axloqiy tarbiyasini shakllantirishda milliy qadriyatlarning o'rni haqidagi ilmiy maqolalarda bu qadriyatlar yosh avlodning ma'naviy dunyoqarashi, ijtimoiy mas'uliyati va xulqiy madaniyatini rivojlantirishga xizmat qilishi qayd etiladi.⁵

Zamonaviy sharoitda axloqiy ideal masalasi yanada dolzarb tus olmoqda. Globallashuv, axborot oqimining kuchayishi va raqamli kommunikatsiya inson ongiga turli qadriyatlar, qarashlar va xulqiy modellarni olib kirmoqda. Bunday sharoitda shaxsning mustahkam axloqiy pozitsiyaga ega bo'lishi, tanqidiy fikrlashi va milliy-ma'naviy qadriyatlarni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtira olishi muhimdir. Ma'naviy qadriyatlar inson kamoloti, dunyoni bilish maqsadi va ideal tarzida namoyon bo'lishi mumkinligi haqidagi qarashlar bu fikrni asoslaydi.⁶

Axloqiy ideal jamiyatda ijtimoiy ishonchni mustahkamlaydi. Chunki adolat, halollik, vijdon, mas'uliyat va bag'rikenglik kabi fazilatlar fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarda barqarorlikni ta'minlaydi. Shaxs o'z faoliyatida axloqiy idealga tayansa, u faqat shaxsiy manfaatni emas, balki umumiy farovonlikni ham ko'zlaydi. Bu esa jamiyatning ma'naviy taraqqiyotini tezlashtiruvchi omillardan biridir.

Sharq falsafiy tafakkurida komil inson g'oyasi axloqiy idealning yuksak ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Forobiy, Ibn Sino, Beruniy, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar inson kamolotini ilm, axloq, adolat va ma'rifat bilan bog'lab tushuntirganlar. Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy yondashuvda ham shaxsning ma'naviy yetukligi jamiyat taraqqiyotining muhim sharti sifatida qaraladi. "Jamiyat, axloq va qadriyatlar falsafasi" darsligida Sharq mutafakkirlari merosida go'zal xulq-odob va ma'rifatni ulug'lovchi qarashlar shaxs ma'naviy kamoloti bilan bog'liq ekani qayd etiladi.⁷

Xulosa qilib aytganda, axloqiy ideal shaxsning ma'naviy kamoloti va jamiyatning barqaror taraqqiyoti uchun zarur bo'lgan asosiy mezonlardan biridir. U insonni ezgulik, adolat, vijdon, burch va mas'uliyat sari yo'naltiradi. Axloqiy idealni shakllantirishda oila, ta'lim, mahalla, milliy qadriyatlar va ilmiy-ma'rifiy muhitning o'rni beqiyosdir. Jamiyatda yuksak axloqiy ideal qaror topsa, shaxslararo munosabatlarda ishonch, hamjihatlik va ijtimoiy mas'uliyat kuchayadi. Demak, axloqiy ideal negizida shaxs va jamiyat ma'naviy taraqqiyotini ta'minlash bugungi ijtimoiy-falsafiy jarayonlarning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Sher A. *Axloqshunoslik*. Oliy ta'lim muassasalari bakalavriat ta'lim yo'nalishlari uchun darslik. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
2. Sher A., Husanov B. *Axloq va nafosat falsafasi*. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
3. Hamdamova M. *Ma'naviyat asoslari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.
4. *Jamiyat, axloq va qadriyatlar falsafasi*. Darslik. – Toshkent, 2024.
5. Sabirova K.S. Shaxs axloqiy tarbiyasini shakllantirishda milliy qadriyatlarning o'rni // CyberLeninka, 2021.
6. Ma'naviy ideal // Oyina.uz elektron ensiklopedik manbasi, 2023.
7. Ma'naviy qadriyatlar // Oyina.uz elektron ensiklopedik manbasi, 2023.
8. Ijtimoiy mo'ljal va ma'naviy ideal masalalari // Yangi O'zbekiston gazetasi, Yuz.uz, 2023.

⁵ Sabirova K.S. Shaxs axloqiy tarbiyasini shakllantirishda milliy qadriyatlarning o'rni // CyberLeninka, 2021.

⁶ Ma'naviy qadriyatlar // Oyina.uz, 2023.

⁷ *Jamiyat, axloq va qadriyatlar falsafasi*. Darslik. – Toshkent, 2024.

9. *Milliy qadriyatlar va ma'naviy merosning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati*. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Buxoro, 2023.
10. Bozarboyeva M.Sh. Zamonaviy sharoitda ma'naviy-axloqiy madaniyat // *Journal of New Century Innovations*, 2025.